УДК *811.161.2’373.47:[316.775.4:159.942]* **В. П. Олексенко**

СЛОВО ЯК ТРИГЕР: ЕКСПРЕСИВНІСТЬ У ФОРМУВАННІ ЕМОЦІЙНОГО ДОСВІДУ АДРЕСАТА

У статті досліджено експресивність слова як чинник формування емоційного досвіду адресата. Обґрунтовано актуальність теми та визначено мету – комплексний аналіз експресивності слова як психолінгвістичного тригера. Проаналізовано теоретичні засади експресивності. Класифіковано основні експресивні засоби та визначено механізми їх формування. Простежено особливості функціювання експресивних мовних одиниць у різних типах дискурсу. Слово розглянуто як психолінгвістичний тригер, що активізує асоціативне мислення та емоційні реакції. Встановлено роль експресивності як інструменту мовленнєвого впливу. Окреслено висновки та перспективи подальших досліджень.

Ключові слова: *експресивність, емоційність, оцінність, мовний вплив, психолінгвістика, слово-тригер, емоційний досвід адресата, стилістика.*

Oleksenko, V. The Word as a Trigger: Expressiveness in Shaping the Addressee’s Emotional Experience. *The article explores the* ***expressive power of the word as a vital factor in shaping the recipient's emotional experience.*** *The growing role of emotional impact in speech amid the rapid development of mass communication, media, advertising, and artistic discourse substantiates the relevance of the topic. The objective is to provide a comprehensive analysis of lexical expressiveness as a* ***psycholinguistic trigger*** *and to determine its role in forming the recipient's emotional experience.*

The following tasks have been formulated: the theoretical foundations of expressiveness are analysed as a multicomponent linguistic category that combines emotionality, evaluation, and stylistic salience; the primary expressive means are classified, and the mechanisms of their formation are identified; the peculiarities of the functioning of expressive linguistic units in various types of discourse and their role in enhancing the pragmatic impact of the text are traced.

Particular attention is paid to the influence of the expressive word on the ***cognitive and emotional spheres*** *of the addressee. The word is considered a psycholinguistic trigger that can activate the addressee's associative thinking, evoke emotional reactions, and shape evaluative judgments. It is established that expressiveness is a crucial tool of linguistic influence, implemented at various language levels — lexical, morphological, and syntactic — through emotionally charged vocabulary, word-forming means, stylistic figures, and syntactic constructions. It is proven that expressive linguistic means not only enhance the imagery of the text but also contribute to the formation of the recipient's individual emotional experience.*

CC BY NC
https://doi.org/10.34142/23127546.2026.64.10

The article emphasises the dependence of the emotional perception of speech on context, cultural background, and the cognitive characteristics of the addressee. The conclusions state that the study of word expressiveness is of significant importance for the development of modern stylistics, psycholinguistics, and communication theory. The results obtained can be utilised in the analysis of literary, publicistic, and media texts, as well as in the practice of teaching Ukrainian, particularly in stylistics, linguistic text analysis, and speech culture. Prospects for further research are outlined.

Keywords: *expressiveness, emotionality, evaluativity, linguistic influence, psycholinguistics, trigger word, addressee's emotional experience, stylistics.*

Вступ

Актуальність теми зумовлена зростанням ролі емоційного впливу мовлення в умовах інтенсивного розвитку масової комунікації, медіапростору, реклами та художнього дискурсу. У сучасному інформаційному середовищі слово дедалі частіше функціює як тригер, що запускає певні психологійні реакції, формує оцінні судження та моделює емоційний досвід реципієнта. Важливість дослідження також визначається необхідністю комплексного аналізу експресивності як багаторівневої мовної категорії, що реалізується за допомогою лексичних, морфологійних і синтаксичних засобів. Вивчення механізмів впливу експресивного слова дозволяє глибше зрозуміти процеси мовленнєвої комунікації та особливості сприйняття тексту адресатом.

Теоретичні засади вивчення експресивності закладені у працях представників функціональної стилістики. Значний внесок у дослідження експресивних можливостей мовних одиниць зробили М. Баган, К. Баюн, Н. Бойко, М. Вінтонів, Т. Вінтонів, Ю. Мала, С. Єрмоленко, В. Калашник, Л. Мацько, А. Мойсієнко, С. Помирча, Н. Прокопенко, О. Турчак, В. Чабаненко й ін., які кваліфікують слово не лише як носій номінативного, а й емоційно-оцінного значення. Зокрема, у дослідженні М. Баган (2017) «проаналізовано використання емоційно забарвлених мовних засобів у науковому стилі, визначено межі допустимого підвищення експресивності, простежено поєднання об'єктивності та суб'єктивності, а також вплив метафор, оцінної лексики на науковий текст». У праці К. Баюн (2015) ідеться про експресивні засоби, що притаманні власне системі мови та ті, які існують у контексті. Н. Бойко (2002) витлумачує експресивність

як семантико-стилістичну категорію, кваліфікує лексичні експресиви як активні засоби індивідуалізації мовлення персонажів. У монографії «Синтаксичні засоби експресивізації в українському політичному дискурсі» (Вінтонів, Вінтонів, & Мала, 2018) «встановлено максимально повну парадигму засобів вираження експресивізації в політичному дискурсі…, з'ясовано його природу, значення, схарактеризовано особливості еволюції поглядів на поняття «експресивність», «експресія», «емоційність», «інтенсивність», «емотивність». У працях цих дослідників наголошено на здатності мовних одиниць передавати суб'єктивне ставлення мовця та формувати образність мовлення.

У сучасній лінгвістиці проблему експресивності дедалі частіше розглядають не ізольовано, а в тісному зв'язку з емоційністю та оцінністю мовлення. Проблему взаємозв'язку експресивності й ціннісних орієнтацій особливо глибоко осмислює Т. Космеда (2000), стверджуючи, що «експресивні мовні засоби відображають індивідуальне світосприйняття мовної особистості, оскільки через оцінювання мовець передає власне бачення явищ дійсності». Лексичний аспект експресивності детально висвітлено у працях Л. Ставицької (2005; 2008). Дослідниця звернула увагу на те, що «експресивна лексика здатна не лише передавати емоційний стан мовця, а й відображати суспільні настрої, культурні стереотипи та соціальні оцінки». Комплексне трактування експресивності пропонує О. Селіванова (2008), розглядаючи її (*експресивність* – уточнення наше – В.О.) як «багатовимірну категорію, що поєднує когнітивні, прагматичні та аксіологічні характеристики мовлення». Отже, сучасні мовознавчі студії демонструють, що експресивність є складною й багатогранною категорією. Вона поєднує емоційність, оцінність і когнітивні механізми мовлення, виступаючи важливим засобом індивідуального стилю автора та його ціннісних орієнтацій.

Вагомий внесок у розвиток української психолінгвістики зробили сучасні українські психолінгвісти Л. Журавльова, Л. Калмикова, Т. Ковалевська, Т. Космеда, В. Папіш, Н. Кутуза, М. Навальна, О. Холод, наукові доробки яких спрямовані на дослідження мовленнєвої діяльності, когнітивних механізмів породження мовлення та психолінгвістичних аспектів комунікації. Л. Журавльова (2017) акцентує на психологійній природі емоцій та їхній ролі у формуванні

особистісного досвіду людини. Л. Калмикова (2008) доводить, що експресивні мовні засоби підсилюють інтенсивність сприйняття інформації та сприяють глибшому емоційному впливу на адресата. Т. Ковалевська (2008; 2021) стверджує, що експресивні мовні конструкції здатні активізувати підсвідомі механізми сприйняття, а слово дослідниця кваліфікує як засіб формування емоційного досвіду через сугестивний потенціал мовлення. Н. Кутуза (2018) розглядає мовлення як інструмент формування смислів й емоційних реакцій у процесі взаємодії комунікантів, а експресивність мовлення трактує як результат свідомого використання мовних засобів для формування певного емоційного ефекту. У монографії Т. Космеди, В. Папіш (2026) «уперше в українському мовознавстві презентовано історію становлення і розвитку української психолінгвістики від середини XIX ст. до сьогодні» (Космеда, & Папіш, 2026). Сучасні психолінгвістичні дослідження свідчать, що мовлення є складним когнітивним процесом, у межах якого слово виконує не лише номінативну, а й емоційно-регулятивну функції. Помітним є внесок у розвиток психолінгвістики зарубіжних учених (W. Levelt, H Clark, J. Zlatev, T. Rasine, C. Sinha, E. Itkonen, L. Barrett), які доводять, що емоції формуються через мовні концепти та когнітивну інтерпретацію досвіду, що підтверджує роль слова як механізму конструювання емоційних станів.

Найповніше експресивність реалізується ***в художньому*** мовленні, оскільки воно орієнтоване на естетичний вплив та відтворення внутрішнього світу людини. Особливості реалізації експресивності в художньому дискурсі досліджували А. Галас, С. Єрмоленко, В. Жайворонок, А. Загнітко, Н. Івкова, Н. Кондратенко, Л. Завальська, С. Марцин, Н. Нестеренко, О. Полозова, В. Олексенко, О. Турчак та ін. А. Галас (2011) дослідила синтаксичні засоби вираження експресивності в «Щоденнику» Володимира Винниченка (1926-1928); наукову розвідку Н. Кондратенко й Л. Завальської (2021) «присвячено аналізові однієї з фігур експресивного синтаксису – синтаксичному паралелізму, що є визначальною ознакою поетичного дискурсу Лесі Українки». Н. Шульжук (2025) схарактеризувала структурно-семантичні особливості парцельованих конструкцій як самостійних синтаксично-інтонаційних структур, що не втрачають семантичного і структурного зв'язку із базовою реченнєвою одиницею. Наукова студія О. Марцин, Н. Нестеренко, О. Полозової «присвячена аналізові

експресивних можливостей синтаксичних конструкцій у романі «Драбина» Євгенії Кузнецової» (Марцин, Нестеренко, & Полозова, 2024). В. Олексенко простежив семантико-стилістичні, структурні та функційні властивості емоційно-експресивної лексики у творах Марії Матіос, Мирослава Дочинця (Олексенко, 2025a; 2025b). О. Турчак (2015) встановила функційні особливості оказіоналізмів в українській пресі кінця ХХ ст. Попри значну кількість наукових праць, проблема експресивності слова як психолінгвістичного тригера залишається недостатньо дослідженою. Саме це й зумовлює **актуальність** подальших досліджень у визначеному напрямі.

Метою роботи є комплексний аналіз експресивності слова як психолінгвістичного тригера та визначення її ролі у формуванні емоційного досвіду адресата. Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі **завдання**: з'ясувати теоретичні засади дослідження експресивності як мовної категорії; визначити співвідношення понять експресивності, емоційності та оцінності в мовленні; розкрити особливості функціювання слова як психолінгвістичного тригера; проаналізувати мовні засоби реалізації експресивності на різних рівнях мови; дослідити механізми впливу експресивної лексики на емоційне сприйняття тексту адресатом; здійснити аналіз текстового матеріалу з метою виявлення засобів формування емоційного досвіду реципієнта.

Методи дослідження

Для реалізації поставлених завдань використано такі *методи* дослідження: ***описовий*** *метод* – для систематизації та характеристики експресивних мовних засобів; ***стилістичний аналіз*** – для виявлення функцій експресивної лексики в тексті*;* ***семантичний аналіз*** – для встановлення значеннєвих особливостей експресивних одиниць; ***психолінгвістичний*** *метод* – з метою дослідження впливу слова на емоційне сприйняття адресата; *метод* ***функційного аналізу*** – для встановлення ролі експресивних засобів у структурі тексту.

Матеріалом дослідження слугують тексти художнього, публіцистичного та медійного дискурсів, у яких простежуємо активне використання експресивної лексики як засобу емоційного впливу на адресата.

Виклад основного матеріалу

У сучасній лінгвістиці особливої актуальності набуває дослідження мовних засобів, що забезпечують емоційний вплив на адресата. Однією з ключових характеристик такого впливу є **експресивність,** що забезпечує виразність, емоційність й оцінність мовних одиниць. У сучасному мовознавстві експресивність визначають як здатність мовних засобів передавати внутрішній емоційний стан мовця, його ставлення до висловлюваного та посилювати виразність повідомлення. Експресивні мовні засоби сприяють не лише передачі інформації, а й формуванню образності тексту, підсилюють його прагматичний потенціал й активізують асоціативне мислення реципієнта. Існує кілька основних підходів до вивчення експресивності: ***семантичний підхід*** – аналіз значення слова і його емоційного потенціалу. Слова можуть мати позитивне, негативне або нейтральне забарвлення, що визначає емоційний ефект на читача або слухача; ***прагматичний підхід*** – вивчення того, як слово функціює в конкретній комунікативній ситуації, передаючи ставлення мовця і впливаючи на поведінку адресата; ***стилістичний підхід*** – аналіз функцій експресивних засобів у тексті, їхньої ролі у формуванні стилю, ритму, художнього ефекту та емоційного настрою. У наукових дослідженнях експресивність тісно пов'язують із категоріями емоційності й оцінності. **Емоційність** пов'язана з вираженням почуттів мовця, тоді як оцінність відображає його ставлення до предмета мовлення. **Оцінність**, у свою чергу, пов'язана з вираженням позитивного або негативного ставлення мовця до предмета мовлення. Вона реалізується за допомогою оцінної лексики, епітетів, метафор й інших образних засобів. Оцінність часто виконує прагматичну функцію, оскільки впливає на формування ставлення адресата до певного явища. Експресивність об'єднує емоційність та оцінність, виступаючи засобом посилення впливу мовлення на адресата. Вона забезпечує не лише передавання інформації, а й формування емоційного досвіду реципієнта. Саме через експресивність слово здатне активізувати асоціативні зв'язки, викликати певні емоції та формувати оцінні судження.

Механізми формування експресивності. Експресивність слова формується шляхом поєднання семантичних, прагматичних і стилістичних механізмів, що дозволяє слову не лише передавати інформацію, а й емоційні та когнітивні реакції адресата. **Семантичні**

механізми – *емоційне забарвлення слова:* кожне слово може мати позитивну, негативну або нейтральну оцінку; *оцінна лексика* – використання слів, що прямо висловлюють ставлення мовця до явища або об'єкта *(чудовий, жахливий, прикрий)*; *семантичні контрасти* – зіставлення слів із протилежними значеннями для посилення емоційного ефекту. **Прагматичні механізми** – *інтонація та наголос* в усному мовленні, що змінюють сприйняття слова адресатом; *комунікативна спрямованість* мовця: вибір необхідного слова залежно від мети спілкування – *переконати, захопити, засмутити; контекстуальна роль слова* – залежність ефекту від ситуації комунікації, співвідношення з іншими словами та фразами. **Стилістичні механізми** – *літературні та художні прийоми:* метафори, гіперболи, оклики, повтори, алітерації та інші фігури, що посилюють експресивність; *ритміка та структура речення:* інверсії, паузи, зміна довжини речення з метою акцентування емоцій; *використання стійких висловів й ідіом,* що несуть емоційне забарвлення та створюють образність мови. Ці механізми взаємодіють між собою: наприклад, слово з певним семантичним забарвленням у поєднанні з відповідною інтонацією та контекстом здатне викликати в адресата сильні емоційні реакції. Таким чином, експресивність не є властивістю окремого слова, а результатом комплексного впливу на рівні семантики, прагматики та стилю.

Засоби формування експресивності. Важливим аспектом дослідження експресивності є її багаторівнева реалізація. На **лексичному рівні** експресивність виявляється через використання емоційно забарвленої лексики, метафор, епітетів і порівнянь: *серце щеміло від болю, його охопила радість, у голосі звучала образа; час летить стрілою, осінь розсипала золото листя, думки потонули в морі спогадів; сріблястий місяць, лагідний вітер, пекучий біль, оксамитова ніч; очі мов зорі; він мовчав, наче камінь; дощ лився, немов із відра*. Вони сприяють створенню образності мовлення, активізують увагу адресата й формують емоційно насичене сприйняття тексту. Напр.: у поетичній творчості Т. Шевченка метафоричні й уособлювальні конструкції є важливим засобом передачі емоційної напруги й внутрішнього світу ліричного героя. Напр.: ***«Реве та стогне Дніпр широкий»*** («Причинна») – стихія річки метафорично відтворює тривогу й драматизм подій. У поезії «Садок вишневий коло хати» використано образ ***«хрущі***

над вишнями гудуть», що створює живу звукову картину весняного вечора й гармонії природи. А в поезії «Заповіт» емоційно насичена метафора ***«Дніпро… понесе з України у синє море кров ворожу»*** символізує народний гнів і прагнення до свободи. Подібні образні конструкції – ***серце плаче, доля усміхається, вітер виє*** – характерні для поетичного мислення митця і виконують експресивну функцію, підсилюючи емоційність вислову та створюючи глибокі символічні образи природи й людських почуттів. Епітети ***«широкий степ», «свята правда»*** є характерними для української художньої традиції, оскільки вони не лише описують реальність, а й надають їй емоційно-оцінного забарвлення. У творчості Т. Шевченка подібні означення допомагають створити яскраві образи природи, історії та духовного світу людини. Епітети ***синє море, чорні брови, карі очі, високі могили, тихий вітер, ясні зорі, круті береги*** поглиблюють образність і водночас передають національний колорит. Такі мовні засоби формують емоційне сприйняття описуваного: ***широкий степ*** – підкреслюється простір і волелюбність української землі; ***високі могили*** – викликають асоціації з історичною пам'яттю народу; ***тихий вітер*** – створюється атмосфера спокою або задумливості; епітетна сполука ***ясні зорі*** символізує надію на духовне світло. Отже, епітети в українській поетичній мові виконують не лише описову, а й важливу експресивно-оцінну функцію, адже за допомогою їх автор передає власне ставлення до зображуваного й формує емоційне осмислення дійсності. **Морфологійний рівень** експресії пов'язаний із використанням пестливих і згрубілих форм, а також словотвірних засобів, які посилюють емоційно-оцінне забарвлення слова, що сприяє передачі позитивних емоцій, створює атмосферу довіри та наближеності між комунікантами. Напр.: у творах І. Нечуя-Левицького часто вживаються слова *донечка, матуся, хатинка,* що формують теплу емоційну атмосферу родинного спілкування. Зокрема, пестливі суфікси ***-еньк, -оньк- ,-ечк-*** надають висловлюванню відтінків ніжності, лагідності, суб'єктивної симпатії. Напр.: *Сидів старий біля хатини, дивився на* ***сонечко****, на* ***долоньки*** *свої зморщені…* (М. Дочинець). Подвійне використання зменшено-пестливих суфіксів підсилює ліризм опису. Напр.: *Стояла собі хатка край дороги,* ***старенька, білесенька…*** (М. Коцюбинський). Такі форми часто сприяють інтимізації мовлення та створюють ліричний настрій тексту. Натомість згрубілі суфікси ***-иськ-, -юг-, -ак-*** формують

негативну оцінку, передають зневагу, іронію або посилюють негативну характеристику предмета чи особи. Напр.: *Отой* ***панюга*** *тільки й знає, що людей визискувати* (І. Нечуй-Левицький). Словотвірні засоби із суфіксами експресивної оцінки підсилюють значення загрозливості, емоційної напруги. Напр.: *Ті* ***вовчиська*** *чатували в темряві* (І. Багряний). Контраст словотвірних моделей – пестливого та згрубілого – посилює емоційний ефект і психологізм висловлювання. Напр.: *Було колись* ***серденько****, а стало чорне* ***сердюга…*** (Н. тв.). Використання подібних словотвірних моделей підсилює образність художнього тексту, дозволяє авторові точніше передати емоційний стан персонажів і власне ставлення до зображуваного. На **синтаксичному рівні** експресивність реалізується завдяки використанню риторичних питань, повторів, окличних конструкцій і парцеляції. Зокрема, **риторичні питання** слугують засобом філософського осмислення буття і внутрішнього світу людини. Напр.*: І хто знає, де починається дорога і де вона закінчується?* (М. Дочинець); *Хто, як не ти, має пізнати самого себе?* (М. Дочинець); *Чи може людина втекти від своєї долі?* (М. Дочинець). Важливу роль відіграють **повтори**, що підсилюють смислове й емоційне навантаження висловлювання. Напр.: *Учись чекати. Учись терпіти. Учись мовчати* (М. Дочинець); *Все приходить вчасно. Все приходить тому, хто вміє чекати* (М. Дочинець); *Світ великий. Світ глибокий. Світ вічний* (М. Дочинець). **Окличні конструкції** надають мовленню піднесеності та виражають глибокі емоції персонажа. Напр.: *Яке то щастя – жити на цій землі!* (М. Дочинець); *Дякуй за кожен прожитий день!* (М. Дочинець); *Не втрачай віри ніколи!* (М. Дочинець). Характерною для вираження експресивності є **парцеляція,** що увиразнює окремі смислові компоненти та посилює експресію. Напр.: *Я залишився сам. Один. Назавжди.* (М. Дочинець). Отже, синтаксичні засоби експресивності є важливим елементом ідіостилю письменника і сприяють глибшому розкриттю його філософської концепції людини та світу.

Із позицій психолінгвістики слово може розглядатися як тригер, що запускає процес емоційного сприйняття тексту. Емоційна реакція адресата формується під впливом попереднього досвіду, культурних асоціацій і контексту використання мовної одиниці. Експресивні слова здатні викликати стійкі образи, посилювати емоційне напруження тексту та сприяти глибшому засвоєнню змісту повідомлення. Таким

чином, експресивність слова виступає важливим чинником комунікативного впливу, що забезпечує формування емоційного досвіду адресата й визначає ефективність мовленнєвої взаємодії.

Вплив експресивного слова на адресата. Експресивність мовлення є важливим складником комунікативної взаємодії, оскільки вона забезпечує не лише передачу інформації, а й формування емоційного сприйняття тексту адресатом. У сучасній лінгвістиці та психолінгвістиці спостерігаємо активізацію досліджень, спрямованих на вивчення експресивності мовлення як когнітивно-емоційного впливу на адресата, оскільки експресивне слово виконує не лише комунікативну функцію, а й психологійну, здатну впливати на емоційний стан, когнітивні процеси та соціальну поведінку адресата. Цей вплив формується завдяки взаємодії семантичних, прагматичних і стилістичних характеристик слова з особливостями сприйняття мовцем. Виділяють кілька аспектів впливу. **Психолінгвістичний аспект:** слово активує нейронні механізми сприйняття емоцій, викликаючи миттєві емоційні реакції; уживання експресивних слів може підвищувати увагу, формувати асоціативні ланцюги та впливати на пам'ять; різні категорії слів (позитивні, негативні, нейтральні) порізному стимулюють емоційні реакції і сприйняття змісту. **Когнітивний ефект:** експресивні слова активують процеси уяви та мислення, допомагаючи адресатові створювати образи й оцінювати ситуацію; вони можуть сприяти формуванню суджень, переконань й емоційних оцінок. **Емоційний ефект**: використання експресивних засобів створює в читача або слухача емоційний відгук – від захоплення – до тривоги чи здивування; сила емоційної реакції залежить від поєднання семантичного змісту, інтонації, контексту та стилістичних прийомів. **Соціокультурний контекст:** сприйняття експресивності слова залежить від культурного середовища та соціальних норм; одне й те саме слово може мати різний емоційний ефект у різних групах адресатів залежно від мовних традицій, цінностей і досвіду. Новітні підходи пропонують розглядати експресивність не лише як стилістичну категорію, а як складну інтегративну властивість мовного знака, що формується в результаті взаємодії емоційності, оцінності, образності й інтенсивності мовлення. У дослідженнях останніх років акцентовано на прагматичному вимірі експресивності. Зокрема, у межах теорії мовленнєвих актів експресиви кваліфіковано як тип висловлювань,

що безпосередньо відображають емоційне ставлення мовця до ситуації та співрозмовника. Експресивне слово виконує функцію стимулу, що породжує асоціативні механізми мислення, оскільки воно актуалізує не лише предметно-логічне значення, а й емоційно-образні й оцінні компоненти, які формують у свідомості адресата додаткові смислові зв'язки. Така мовна одиниця активізує чуттєвий досвід реципієнта й сприяє глибшому осмисленню повідомлення, оскільки викликає конкретні образні уявлення. Як зазначає О. Селіванова, «експресивність пов'язана зі здатністю мовних засобів викликати асоціативні й емоційні реакції, що супроводжують процес мовлення» (Селіванова, 2006). Ця функція реалізується в різних типах дискурсу. У **художньому мовленні** експресив сприяє створенню образності *(напр.: серце стиснув страх)*, формуючи асоціацію з фізичним стисканням і передаючи інтенсивність емоції. У **публіцистичному** дискурсі експресивні слова посилюють оцінність повідомлення: *корупція роз'їдає суспільство,* де дієслово ***роз'їдає*** асоціюється з руйнуванням матеріалу й підкреслює небезпечність явища. У **розмовному** мовленні експресиви передають суб'єктивне сприйняття дійсності. Напр.: *робота кипить,* що викликає асоціацію з активним фізичним процесом і вказує на високу інтенсивність діяльності. У **науково-популярному** дискурсі вони полегшують розуміння складних понять: *вірус атакує клітини,* де дієслово ***атакує*** образно пояснює механізм дії. Навіть у **науковому мовленні** використовуються метафоризовані терміни, як-от ***ядро значення,*** які через асоціацію із центром допомагають концептуалізувати абстрактні явища. Отже, експресивне слово виступає когнітивно-емоційним стимулом, який активізує асоціативне мислення, забезпечує образність сприйняття і підсилює комунікативний вплив висловлювання незалежно від типу дискурсу. Емоційно забарвлені слова виконують оцінну, емоційну та впливову функції, що значно підсилює виразність мовлення. Напр., у **художній літературі** емоційне навантаження слова часто використовується для характеристики персонажів. У романі Панаса Мирного «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» уживання лексем із негативною конотацією підсилює драматизм образу героя та формує в читача співчуття й водночас осуд його вчинків. Так, позитивно конотовані слова *(лагідний, світлий, величний, чарівний*) допомагають створити піднесений, романтизований образ: *Вона мала лагідний погляд і світлу душу* (М. Дочинець).

Негативно забарвлена лексика *(жалюгідний, ниций, похмурий, бридкий)* водночас дозволяє передати авторське неприйняття або підкреслити напруженість ситуації: *Його ниций вчинок викликав загальне обурення* (М. Дочинець). У **публіцистичному дискурсі** емоційно забарвлена лексика використовується передусім для формування громадської думки та впливу на аудиторію. Напр.*: Це безвідповідальне рішення призвело до катастрофічних наслідків* або *Мудра політика сприяла стрімкому розвитку громади*. У цих прикладах слова ***безвідповідальне, катастрофічних, мудра, стрімкому*** виконують оцінну функцію, підсилюючи емоційний вплив тексту. У **розмовному дискурс**і емоційно забарвлена лексика відображає безпосередні почуття мовця та його ставлення до співрозмовника чи конкретної ситуації. Так, вислови на кшталт *Це чудова новина!* або *Яка жахлива погода!* демонструють спонтанну емоційну реакцію, що надає мовленню живості та невимушеності. У **науковому дискурсі** емоційно забарвлені слова трапляються рідко, передусім для помірної оцінки значущості досліджуваних явищ: *Це надзвичайно важливий аспект дослідження, переконливий аргумент, ґрунтовний аналіз*. Такі вирази підсилюють значення наукових тверджень, не порушуючи загальної об'єктивності викладу. В **офіційно-діловому дискурс**і експресивність обмежена, проте наявні стандартизовані елементи оцінності: *Грубе порушення правил, належне виконання обов'язків*. Тут слова з оцінним відтінком виконують регулятивну функцію. У **рекламному дискурсі** емоційно забарвлена лексика є одним з основних способів впливу на потенційного споживача: *Неперевершена якість, унікальна пропозиція, революційна технологія*. Позитивна конотація слів формує привабливий образ продукту та стимулює інтерес аудиторії. Вона підсилює виразність мовлення й сприяє ефективності комунікації. «Мовленнєва експресія, як зауважує В. Чабаненко (1993), – це складна лінгвостилістична категорія, що спирається на цілий комплекс внутрішньомовних, психічних та соціальних факторів і виявляється як інтенсифікація виразності повідомлюваного, як збільшення вражаючої сили вислову». Експресивність висловлення, на думку Н. Гуйванюк (2011), «це передусім властивість мовної одиниці підсилювати логічний та емоційний зміст висловленого, виступати засобом суб'єктивізації (суб'єктивного увиразнення мови) з боку автора повідомлення».

Слово як психолінгвістичний тригер. Із позицій психолінгвістики емоційне сприйняття експресивного слова формується під впливом складної взаємодії когнітивних й емоційних процесів. Слово може виступати не лише носієм інформації, а й психолінгвістичним тригером, здатним активувати у свідомості адресата певні емоції, асоціативні та когнітивні реакції. Така функція слова базується на комплексній взаємодії семантичних, прагматичних і стилістичних компонентів. Сучасні психолінгвістичні студії свідчать, що мовні засоби безпосередньо впливають на процес формування емоційного досвіду людини: певні слова, фрази або вигуки миттєво викликають в адресата певні почуття (радість, тривогу, здивування чи сум); сприйняття слова як тригера залежить від досвіду, очікувань й індивідуальних асоціативних зв'язків кожної людини; повторення експресивних слів у тексті або мовленні посилює їхній емоційний вплив. Напр., слова ***«батьківщина», «родина», «дитинство»*** здатні викликати різні асоціативні реакції залежно від життєвого досвіду адресата. Для однієї людини слово ***«родина»*** асоціюється з підтримкою, теплими спогадами та родинним затишком, тоді як для іншої воно може викликати почуття смутку або ностальгії. Наприклад, слова ***«школа», «дорога», «батько»*** можуть викликати різні асоціативні реакції залежно від індивідуального досвіду людини. Для когось слово ***«школа»*** пов'язане з приємними спогадами про друзів і навчання, а для іншого воно може викликати напружені або неприємні переживання. Така індивідуальність емоційного сприйняття підтверджує психолінгвістичну природу експресивності. Наприклад, емоційно насичені вислови у публіцистичних текстах на зразок ***гірка втрата, глибокий смуток, пекучий біль, тяжке випробування, трагічна доля, мужній спротив, рішуча боротьба, непохитна віра, незламний дух, всенародна підтримка, щира вдячність, світла пам'ять, невгасима надія*** сприяють формуванню стійких емоційних образів і підсилюють вплив повідомлення на адресата. Слова-тригери в комунікації дозволяють швидко залучити увагу адресата й стимулювати бажану реакцію, що особливо важливо в усному мовленні, рекламі, публіцистиці й художньому тексті. Взаємодія психолінгвістичних тригерів із контекстом підсилює ефективність комунікації та створює емоційний резонанс.

Особливо виразно функція слова як емоційного тригера проявляється в публіцистичному та художньому дискурсі. Напр.:

використання лексем ***«трагічні події», «болісна втрата», «незламна боротьба»*** сприяє формуванню емоційної оцінки описуваних явищ і впливає на сприйняття інформації. Н. Бойко (2005), з'ясовуючи функційне навантаження емоційно-експресивної лексики в художніх текстах, кваліфікує їх (*функції* – уточнення наше – В.О.) «як стилетвірні компоненти, репрезентовані системою тропеїчних та фігуральних засобів на парадигматичному й синтагматичному рівнях». Дослідниця констатує, «що у межах різнорівневих виражально-зображальних засобів передусім привертають увагу лексико-семантичні експресиви, що беруть участь у формуванні змістової структури тексту, слугують засобами увиразнення, посилення емотивно-оцінного потенціалу нейтральних лексичних одиниць і належать до стилетвірних компонентів художніх просторів» (Бойко, 2005). У романах і поетичних творах експресивна лексика сприяє створенню емоційної атмосфери, формує характер персонажів і передає авторське світосприйняття. Завдяки використанню експресивних мовних засобів читач не лише сприймає інформацію, а й переживає емоційний досвід, закладений автором у тексті. Слово як психолінгвістичний тригер є потужним інструментом формування емоційного досвіду адресата, що дозволяє впливати на його увагу, сприйняття та емоційний стан. Новітні наукові підходи демонструють міждисциплінарний характер дослідження експресивності слова, що поєднує лінгвістику, психологію, когнітивні науки й комунікативні студії.

Висновки

Отже, експресивність слова є важливою характеристикою мовлення, що забезпечує не лише передачу інформації, а й формування емоційного й оцінного змісту висловлювання. Важливу роль у цьому процесі відіграє контекст, що визначає ступінь емоційного впливу слова й особливості його інтеграції. Одне й те саме слово може набувати різного експресивного значення залежно від комунікативної ситуації та індивідуального досвіду адресата. Воно здатне активувати асоціативні зв'язки, стимулювати уяву, викликати емоційні реакції та впливати на загальне сприйняття повідомлення. Це свідчить про тісний зв'язок експресивності із психолінгвістичними механізмами оброблення інформації. Встановлено, що експресивно забарвлені мовні одиниці можуть виконувати функцію стимулу, що активує емоційний

досвід адресата й впливає на його психічний стан. Стверджено, що функціювання експресивного слова значною мірою залежить від контексту, культурного досвіду й індивідуальних особливостей адресата і є невід'ємним складником мовлення, що забезпечує його емоційну насиченість і впливовість. Вона виступає одним із ключових засобів формування емоційного досвіду адресата й реалізує функцію психолінгвістичного тригера, що підтверджує її важливе значення для сучасних лінгвістичних і психолінгвістичних досліджень.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні експресивності мовних одиниць у різних типах дискурсу, а також поглибленні психолінгвістичного аналізу механізмів емоційного сприйняття тексту.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Баган**, М. (2017). Експресивність сучасного українськомовного наукового дискурсу: Межі можливого. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Філологія, 20 (1),* 9–17. 2. **Баюн**, К. (2015). Експресивність як мовна та мовленнєва категорія. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка, (2),* 232–236. 3. Бойко, Н. І. (2002). Типи лексичної експресивності в українській літературній мові. *Мовознавство, (2–3),* 10–12. 4. **Бойко**, Н. І. (2005). *Українська експресивна лексика: Семантичний, лексикографічний і функціональний аспекти.* Ніжин: Аспект-Поліграф. 5. **Вінтонів**, М. О., Вінтонів, Т. М., & Мала, Ю. В. (2018). Синтаксичні засоби експресивізації в українському політичному дискурсі. Вінниця: ТОВ «Твори». 6. **Галас**, А. (2011). Експресивний синтаксис як домінанта індивідуального стилю В. Винниченка. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія, (26),* 170–176. 7. **Гуйванюк**, Н. (2011). Лексичні й синтаксичні експресеми як засіб суб'єктивізації висловлення. *Науковий вісник НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 10, (7),* 90–96. 8. **Журавльова**, Л. С. (2017). Мова і мовлення у соціально-філософській ретроспективі. У *Педагогіка та психологія: сучасний стан розвитку наукових досліджень та перспективи* (с. 87–91). Запоріжжя: Класичний приватний університет. 9. **Калмикова**, Л. О., Калмиков, Г. В., Лапшина, І. М., & Харченко, Н. В. (2008). *Психологія мовлення і психолінгвістика.* Київ: Фенікс. 10. **Ковалевська**, Т. Ю. (2008). Комунікативні аспекти нейролінгвістичного програмування (2-ге вид.). Одеса: Астропринт. 11. **Ковалевська**, Т. Ю. (2021). Філософсько-психологічне підґрунтя комунікативної емпатії. У Т. Ю. Ковалевська (Ред.), *Одеська лінгвістична школа: траєкторії досліджень* (с. 192–206). Одеса: ПоліПринт. 12. **Кондратенко**, Н. В., & Завальська, Л. В. (2021). Експресивний синтаксис поетичного дискурсу Лесі Українки. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія, (49),* 84–87. https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.49-1.20 13. **Космеда**, Т. А. (2000). *Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики.* Львів: ЛНУ ім. Івана Франка. 14. **Космеда**, Т., & Папіш, В. (2026). Українська психолінгвістика: Історіографія. Вінниця–Київ: Простір-М. 15. **Кутуза**, Н. В. (2018). Комунікативна сугестія в рекламному дискурсі. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.

16. **Марцин**, С. О., Нестеренко, Н. П., & Полозова, О. О. (2024). Засоби експресивного синтаксису в романі «Драбина». *Закарпатські філологічні студії, (36),* 33–37. https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2024.36.5 17. **Олексенко**, В. П. (2025a). Семантико-стилістичні властивості емоційно-експресивної лексики у творах Марії Матіос. *Закарпатські філологічні студії, 40(1),* 234–243. https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.40.1.37 18. **Олексенко**, В. П. (2025b). Експресеми в ідіостилі Мирослава Дочинця. *Закарпатські філологічні студії, 42(1),* 282–290. https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.48 19. **Селіванова**, О. О. (2006). *Сучасна лінгвістика: Термінологічна енциклопедія.* Полтава: Довкілля-К. 20. **Селіванова**, О. О. (2008). *Сучасна лінгвістика: Напрями та проблеми.* Полтава: Довкілля-К. 21. **Ставицька**, Л. О. (2005). *Український жаргон: Словник.* Київ: Критика. 22. **Ставицька**, Л. О. (2008). *Українська мова без табу: Словник нецензурної лексики.* Київ: Критика. 23. **Турчак**, О. М. (2015). Експресія та експресивність як складові функціональної характеристики оказіоналізмів. *Вісник Дніпропетровського університету ім. Альфреда Нобеля, 1(9),* 164–169. 24. **Чабаненко**, В. А. (1993). Стилістика експресивних засобів української мови (Ч. 1). Запоріжжя: ЗДУ. 25. **Шульжук**, Н. В. (2025). Парцеляція як засіб експресивного синтаксису. *Наукові записки НаУОА. Серія «Філологія», 26(94),* 151–155. 26. **Lakoff**, G., & Johnson, M. (2003). *Metaphors we live by.* Chicago: University of Chicago Press.

REFERENCES

1. Bahan, M. (2017). Ekspresyvnist suchasnoho ukrainskomovnoho naukovoho dyskursu: Mezhi mozhlyvoho [Expressiveness of Contemporary Ukrainian-Language Scientific Discourse: Limits of the Possible]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho linhvistychnogo universytetu. Seriia: Filolohiia – Bulletin of Kyiv National Linguistic University. Series: Philology*, 20(1), 9–17. 2. **Baiun,** K. (2015). Ekspresyvnist yak movna ta movlennieva katehoriia [Expressiveness as a Linguistic and Speech Category]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka – Bulletin of Zhytomyr Ivan Franko State University*, (2), 232–236. 3. **Boiko,** N. I. (2002). Typy leksychnoi ekspresyvnosti v ukrainskii literaturnii movi [Types of Lexical Expressiveness in the Ukrainian Literary Language]. *Movoznavstvo – Linguistics*, (2–3), 10–12. 4. **Boiko,** N. I. (2005). *Ukrainska ekspresyvna leksyka: Semantychnyi, leksykohrafichnyi i funktsionalnyi aspekty [Ukrainian Expressive Vocabulary: Semantic, Lexicographic and Functional Aspects].* Nizhyn: Aspekt-Polihraf. 5. **Vintoniv,** M. O., Vintoniv, T. M., & Mala, Yu. V. (2018). *Syntaksychni zasoby ekspresyvizatsii v ukrainskomu politychnomu dyskursi* [Syntactic Means of Expressivization in Ukrainian Political Discourse]. Vinnytsia: TOV "Tvory". 6. **Halas,** A. (2011). Ekspresyvnyi syntaksys yak dominanta indyvidualnoho styliu V. Vynnychenka [Expressive Syntax as a Dominant Feature of V. Vynnychenko's Individual Style]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriia: Filolohiia – Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Philology, (26),* 170–176. 7. **Huiwaniuk,** N. (2011). Leksychni y syntaksychni ekspresemy yak zasib subiektyvizatsii vyslovlennia [Lexical and Syntactic Expressemes as a Means of Subjectivization of Utterance]. *Naukovyi visnyk NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriia 10 – Scientific Bulletin of the National Pedagogical Dragomanov University. Series 10*, (7), 90–96. 8. **Zhuravlova,** L. S. (2017). Mova i movlennia u sotsialno-filosofskii retrospektyvi [Language and Speech in Socio-Philosophical Retrospective]. In *Pedahohika ta psykholohiia: suchasnyi stan rozvytku naukovykh doslidzhen ta perspektyvy* [Pedagogy and

Psychology: Current State of Scientific Research Development and Perspectives] (pp. 87–91). Zaporizhzhia: Klasychnyi pryvatnyi universytet. 9. **Kalmykova,** L. O., Kalmykov, H. V., Lapshyna, I. M., & Kharchenko, N. V. (2008). *Psykholohiia movlennia i psykholinhvistyka* [Psychology of Speech and Psycholinguistics]. Kyiv: Feniks. 10. **Kovalevska,** T. Yu. (2008). *Komunikatyvni aspekty neirolinhvistychnogo prohramuvannia* [Communicative Aspects of Neuro-Linguistic Programming]. Odesa: Astroprynt. 11. **Kovalevska,** T. Yu. (2021). Filosofsko-psykholohichne pidgruntia komunikatyvnoi empatii [Philosophical and Psychological Foundations of Communicative Empathy]. In T. Yu. Kovalevska (Ed.), *Odeska linhvistychna shkola: traiektorii doslidzhen [Odessa Linguistic School: Research Trajectories]* (pp. 192–206). Odesa: Poliprynt. 12. **Kondratenko,** N. V., & Zavalska, L. V**.** (2021). Ekspresyvnyi syntaksys poetychnoho dyskursu Lesi Ukrainky [Expressive Syntax of Lesia Ukrainka's Poetic Discourse]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriia: Filolohiia – Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Philology*, (49), 84–87. https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.49-1.20 13. **Kosmeda,** T. A. (2000). *Aksiolohichni aspekty prahmalinhvistyky* [Axiological Aspects of Pragmatic Linguistics]. Lviv: LNU im. Ivana Franka. 14. **Kosmeda,** T., & Papish, V. (2026). *Ukrainska psykholinhvistyka: Istoriohrafiia [Ukrainian Psycholinguistics: Historiography].* Vinnytsia–Kyiv: Prostir-M. 15. **Kutuza,** N. V. (2018). *Komunikatyvna suhestiia v reklamnomu dyskursi [Communicative Suggestion in Advertising Discourse]*. Kyiv: Vydavnychyi dim Dmytra Buraho. 16. **Martsyn,** S. O., Nesterenko, N. P., & Polozova, O. O. (2024). Zasoby ekspresyvnoho syntaksysu v romani «Drabyna» [Means of Expressive Syntax in the Novel "The Ladder"]. *Zakarpatski filolohichni studii – Transcarpathian Philological Studies*, (36), 33–37. https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2024.36.5 17. **Oleksenko,** V. P. (2025a). Semantyko-stylistychni vlastyvosti emotsiino-ekspresyvnoi leksyky u tvorakh Marii Matios [Semantic and Stylistic Features of Emotionally Expressive Vocabulary in the Works of Mariia Matios]. *Zakarpatski filolohichni studii – Transcarpathian Philological Studies, 40(1),* 234–243. https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.40.1.37 18. **Oleksenko,** V. P. (2025b). Ekspresemy v idiostyli Myroslava Dochyntsia [Expressemes in Myroslav Dochynets' Idiostyle]. *Zakarpatski filolohichni studii – Transcarpathian Philological Studies*, *42(1),* 282–290. https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.48 19. **Selivanova,** O. O. (2006). *Suchasna linhvistyka: Terminolohichna entsyklopediia [Modern Linguistics: Terminological Encyclopedia].* Poltava: Dovkillia-K. 20. **Selivanova,** O. O. (2008). *Suchasna linhvistyka: Napriamy ta problemy* [Modern Linguistics: Directions and Problems]. Poltava: Dovkillia-K. 21. **Stavytska,** L. O. (2005). *Ukrainskyi zharhon: Slovnyk [Ukrainian Slang: Dictionary].* Kyiv: Krytyka. 22. **Stavytska,** L. O. (2008). *Ukrainska mova bez tabu: Slovnyk neczensurnoi leksyky [Ukrainian Language without Taboo: Dictionary of Non-Standard Vocabulary].* Kyiv: Krytyka. 23. **Turchak,** O. M. (2015). Ekspresiia ta ekspresyvnist yak skladovi funktsionalnoi kharakterystyky okazionalizmiv [Expression and Expressiveness as Components of Functional Characteristics of Occasionalisms]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu im. Alfreda Nobelia – Bulletin of Alfred Nobel University, 1(9),* 164–169. 24. **Chabanenko,** V. A. (1993). *Stylistyka ekspresyvnykh zasobiv ukrainskoi movy [Stylistics of Expressive Means of the Ukrainian Language]*. Zaporizhzhia: ZDU. 25. **Shulzhuk,** N. V. (2025). Partseliatsiia yak zasib ekspresyvnoho syntaksysu [Parcellation as a Means of Expressive Syntax]. *Naukovi zapysky NaUOA. Seriia «Filolohiia» – Scientific Notes of NaUOA. Series "Philology", 26(94),* 151–155. 26. **Lakoff**, G., & Johnson, M. (2003). *Metaphors we live by.* Chicago: University of Chicago Press.

Олексенко Володимир Павлович – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української і слов'янської філології та журналістики, Херсонський державний університет; вул. Університетська, 27, м. Херсон, 73000, Україна.

Е-мейл: volodymyr.oleksenko@gmail.com

https://orcid.org/0000-0001-8383-450X

Oleksenko, Volodymyr – Doctor of Philological Sciences, Professor, Professor of the Department of Ukrainian and Slavic Philology and Journalism, Kherson State University; 27 Universytetska St., Kherson, 73000, Ukraine.

Дата першого надходження статті до видання – 29 березня 2026 р.
Дата прийняття статті до друку після рецензування – 18 квітня 2026 р.
Дата публікації статті у виданні – 25 квітня 2026 р.

CITATION

ДСТУ 8302:2015: Олексенко В. П. Слово як тригер: експресивність у формуванні емоційного досвіду адресата. Лінгвістичні дослідження: зб. наук. пр. Харк. нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди / гол. ред. Н. В. Піддубна. Харків, 2026. Вип. 64. С. 127–144. DOI: https://doi.org/10.34142/23127546.2026.64.10

APA: Олексенко, В. П. (2026). Слово як тригер: експресивність у формуванні емоційного досвіду адресата. *Лінгвістичні дослідження, 64,* 127–144. DOI: https://doi.org/10.34142/23127546.2026.64.10